

НЕКИ ПРИМЈЕРИ ПРИМЈЕНЕ КРИВИЧНИХ ОДРЕДБИ ЗАКОНИКА ОПШЧЕГ ЦРНОГОРСКОГ И БРДСКОГ ПОЧЕТКОМ XIX ВИЈЕКА

Законик опшчи црногорски и брдски¹ није случајно највећим бројем кривичних одредаба регулисао дјела против поретка, личности и имовине. Специфичност окружења и посебности живљења, у изузетно неповољним условима, појачавали су резигнираност, која се, не ријетко, с мало повода завршавала употребом оружја и крвним деликтима. Послије тога би чешће долазило до пребјежавања на турску страну, а то је, потенцијално, водило и у издају.

Стога законодавац првим чланом предвиђа казну за издајника, а одмах затим (све до десетог) регулише питања убиства или рањавања. За убиство, као најтежи злочин против личности, извршен „без иједне кривице или нужде, него од силе и опачине“, члан 2 одређује да „се такав убојица не може никаквим благом откупити, но ако се ухвати да буде објешен, оли камењем побijen, оли огњем из пушаках разнешен“.

Дозвољено је било да сваки Црногорац таквог зликовца слободно убије. Такође му је законом одузимана цјелокупна имовина, од чега је пола остајало земљишној каси а други дио

---

¹ Донесен на Скупштини у манастиру Стањевићи, 18 (30) октобра 1798. Садржавао само 17 чланова. Касније, 17 (29) августа 1803. године, на општецрногорској Скупштини у Цетињу, допуњен са још 16.

Проучавањем примјене кривичних одредаби Законика општег црногорског и брдског бавили су се: Бранко Павићевић, Јован Р. Бојовић, Томица Никчевић, Лазар Поповић, Петар И. Поповић, Јован Томић, В. Ђорђевић, Ст. М. Димитријевић и други. Детаљније у књизи: Ч. Лучић, Митрополит Петар Први Петровић.

додјеливан унесрећеној страни, тј. породици убијенога као оштећеном.

Ако је убиство извршено у самоодбрани, убица није одговарао, као ни приликом физичких повреда нападача.

Двоструко је кажњавана особа која рањава или наноси тјелесне повреде другоме из обијести. За убиство из нехата каже се да „такво пристоји судом лијечити“, али се не одређује санкција. Ово је, дакле, остављено на увиђај суда.

Са убством је изједначавана отмица туђе дјевојке или жене, што значи да је то сматрано тешким злочином. Свештеничког чина морао је бити лишен свако ко је отету дјевојку или жену вјенчао.²

Не упуштајући се у даље тумачење клаузула Законика, навешћемо неколико примјера везаних за кривична дјела издаје и убиства са почетка 19. вијека, кад је успјешно и практично примјењиван. На жалост, многе од докумената ове врсте нагризао је зуб времена, па ће бити цитирани само неки од оних којима није тешко извршити реконструкцију, односно допуну оштећених ријечи, у садржајном смислу.³

Тако Земаљски суд, примјењујући одредбу члана 2 Законика..., 18 (?) године осуђује на смрт извјесног Века Милутинова због убиства.

„(..) вјеровано (..) д Богом (..) било потребито (..) у Морачу велика несрећа (..) ем Р (..) нином и Веком Милутиновијем (..) е се с једне жене коју бјеше (..) спросио Веко (..) Ђока Матијева Равњанина. И побоше исти (..) е Вучету Милутинова Уличанина, па опет (..) Ненаду Матова Равњанина.

У толико пос (..) а Петар Петровић господина Пе (..) Стефана Перкова и још неке сенаторе (..) е и то и ће гођ шго нађу неумирено.

И доџос (..) разабрасмо и разумјесмо и Века уфатисмо (..) судисмо и сетенцијасмо.

Перво, глобисмо (..) вњанина талијера педесет зашто учини самовољно (..) судим (..) о Ђока Матијева за Вучету Ми (..) ушкетасмо Века и пребисмо (..) остависмо вијек и амин (..) рвниче ни дужниче. И који би за ово (..) томе да траг ископамо из наше (..)

Ја протопоп Никола Калуђеровић з договором (..) чене господе суда црногорскога и берцкога.“⁴

² Детаљније: Ч. Лучић, „Митрополит Петар Први Петровић“ — Историски институт Црне Горе, 1991. — одјељак, „Законик опшчи црногорски и брдски“, стр. 146 — 150.

³ Упражњени простор, међу зградама, означава мјеста која није могуће прочитати.

⁴ Оригинал се чува у Архивском одјељењу Цетињских музеја (18 (?), 541).

Према томе, пресуда је не само донесена већ и извршена, јер је Веко ухваћен и мушкетан.⁵

Сљедствено томе, наглашено је и шта треба да очекује онај ко би се супротстављао оваквом рјешењу. Сукобљене стране немају право ни да се „крвниче ни дужниче“, јер слиједи још тежа санкција, како се наглашава: „томе да траг ископамо“, чиме се потврђује неприкосновеност Земаљског суда.

Уочљива је и новчана казна, тзв. „глоба“, која је коришћена за плаћање Суда и за земаљску касу.

Уз дјелимично оштећење сачувана је и пресуда Правитељства суда црногорског и брдског којом се изриче смртна казна Маркиши Мрковићу због убиства Милоша Маркова.⁶

За разлику од претходног случаја, ту се не помиње наплата судских трошкова. Члан 2. Законика се наглашава уз коментар: „...никакво благо, одкупити“ не може онога „који убије, без икакве кривице, брата Црногорца и Берђанина, већ од силе и злоће, како и Маркиша предречени Милоша Маркова“.

Пресуда се издваја од других и по насловљеном почетку, гдје се помиње име Христа, да би се истакла њена праведност. Текст је дјелимично оштећен, али је смисаоно остао лако разумљив. Сем доказног поступка, уз лично признање, убици је постављено и питање зашто је то учинио и дат његов одговор.

„(..) Христа (..)

Ми ниже подписати главари и старјеш (..) Правитељст (..) црногорског и берцког будући (..) сом и договором целога народа за удни (..) ни разсуждавајући верху давије числа тре (..) казатељству Маркише Мирковића на вопрос (..) те од овог Правитељства нашли јесм (..) ту да је убио Милоша Маркова без ик (..) зати били јесмо прочитат законе зем (..) лене знањем народа црногорског и берц (..) 1798, мјесеца октобра 18, како у второме член(у) описује, то јесте да никакво благо одкупит не м (..) ка који убије без икакве кривице брата Црногорца и Берђанина, већ од силе и од злоће, како и Маркиша предречени Милоша Маркова.

Стога ради (..) нашему, а по дјелу његовومه, судимо га на смерт.

Разлози приказати пред Правитељством (..) и берцког с једне стране од Маркише Мирковића (..) Манде, удовице покојнога Милоша Маркова.

Вопрос: Маркиша, зашто учини похару на земљу (..) ва и за који га узрок уби?

⁵ Мушкетати значи убити из пушке, стријељати.

⁶ Није риједак примјер да се у пресудама не наглашава презиме осуђеног или оштећеног. Временска дистанца учинила је да данас није могуће утврдити о коме је презимену ријеч. Такође се не може поуздано рећи да ли је то рађено намјерно или не, иако то, уосталом, и није битно.

Отвјет: Похарах му жито и утолико добе да б (...) говорећи ми за који узрок чиним (...) из пушке и убих га.“⁷

Понекад је Правитељство суда... имало и компликованије пресуде, гдје није кажњаван само убица, већ и треће лице, које је неком забевицом (свабом, подвалом и сл.) проузроковало крвни деликт.

У једној таквој пресуди сердар Никола Ђурашковић обавезан је на плаћање новчане казне за убиство које је починио његов син. На исти начин је кажњено и друго лице (Сава Јаблан) због изазивања свађе.

Пресуда је занимљива не само са садржајне већ и са формалне стране. Ту се, сем судске изреке, појављује и детаљније образложење. Из њега се (дијелом) види и поступак провођења доказа, односно постављена питања и добијени одговори,⁸ уз примјену члана 10 Законика... Пресуда гласи:

„Ми ниже подписати главари и старешине Правитељства суда црногорског и берцког, постављени јединокупним договором целог народа за суднике, расуђда (...) числа четвртог по показатељству Јова Копаниц (...) Николе Ђурашковића на вопрос њима учињеним од (...) Правитељства, чујући њихове отвјете (...) јесмо у цело по (...) сердара Ђурашковића уби Ђи (...) на Копаницу (...) штито, будући сердарев син закумио Богом (...) од њега прође и да не иде на силу отет му оружје (...) ти бисмо прифатит се законах, поставља (...) и согласијем народа предреченог года 1798. мјесеца октобра 18. числа, судимо како у члену десетоме од законах (...) да ако не би напасник одступио заклињајући (...) буде убијен оставља закон да суд има лијечити убиство и (...) ли учињеној.

Стога ради, судимо и сентенцијасмо да сердар Никола више именовати има подмирит за главу (...) сто и тридесет и три и гроша два по либрах четрдесет (...) м у цекин, будући била забевица момка сердарева како доказатељство показује. Од којих сто и тридесет и три цекина и два гроша два вадимо цекинах тридесет и три и либара (...) шеснаест за оно заклињан Богом да би одступио нач (...) умислио.

Тако остаје да има дат сердар Јову Копаниц (...) цекинах сто, по шест грошах у цекин. Судимо, пак, момка сердарева, на име Сава Јаблана, за крађу од косијера, будући забевица од њега била, да има дат у мирију земаљску цекинах десет за глобу. И на посљедак оста (...) постављајући печат Правитељства у изврш (...) законах земаљских на славу Бога.

⁷ Оригинал се чува у Архивском одјељењу Цетињских музеја (1803, 737).

⁸ И овај докуменат, датиран 1803. годином (738), дјелимично општењен, чува се у Архивском одјељењу Цетињских музеја.

Разлози приказати пред Правитељством суда црногорског и берцког с једне стране од Јова Копанице (...) ра Николе Ђу-
рашковића.

Вопрос: Сердаре, зашто твој син уби Ђикана Копаницу?

Отвјет: Мој момак украде Копаници косијер.

Вопрос: А послѣд што би?

Отвјет: Мољаше Копаница мога момка да (...) и да му да
два гроша.

Вопрос: Поврати ли твој момак Копаници (...) колико
искаше?

Отвјет: Не, већ поће Копаница су три друга и (...) ку нож
иза паса.

Вопрос: А по томе што би?

Отвјет: Мој момак узе наново Копаници малу пушку (...)

Вопрос: А посљед што се случи?

Отвјет: Скочи Копаница за осветит се ма не кће (...) мога
момка но против мојега сина.

Вопрос: А у томе што би?

Отвјет: Видећи мој син да Копаница хоће узет му пушку
(...) куми га Богом да к њему не иде, а Копаница не кће уздржа-
ти се, већ на силу да му отме пушку. И у томе мој син потегну
из пушке и уби Копаницу.

Пред Правитељством би свидјетељ свештени господин поп
Јово Дреџун исповиједник Ђикана Копанице на час његове
смрти потвердујући отвјете вишеречене (...) да су истинити“.

За случајеве кад је за убиства била везана и издаја „ота-
чества“, чиме се подривала стабилност државе, сем казне смрти
наређивано је и уништење и конфискација целокупне имови-
не „злодјејника“.

Под таквом оптужбом осуђен је, 1803. године, и Илија
Меркојев Павићевић, из Пјешиваца.

Пресуда је донесена у одсуству кривца а, да би казна била
извршена, одређена је и уцјена од „талијера ћесаровијех педес-
ет“ ономе ко би га „насочи“. То потврђује колико се сматра-
ло значајним, чим прије, спровести донесену судску одлуку.

Суд је нашао за сходно да заштити остале из овог братства
како не би невино страдали. У ту сврху дата им је копија писма
као доказ за случај било какве напасти, која би их могла заде-
сити његовим севепом.

Ево садржаја пресуде, чији се текст и поред оштећења
може разумјети:

„(...) уд и Правитељство народа цер (...) пошљали у више
пут (...) Илији Меркојеву, из Пјешиваца, да дође и да се прика-
же су (...) за она зла која бјеше учинио Црногор (...) и с тур-
скијех мјестах и по турскијех нар (...) ово Правитељство рече-
нога Илију умири (...) дом поврати како и многе остале у (...)

у турску земљу одили. Али он не хотећи приступити ни (...) зато дође у одлику и принуђен његов (...) кућ (...) и ископати, а његове земље што имаше по (...) земаљскога оставити, а он нејма по данас (...) ни приступити међу својом браћом. Па (...) и осталијема Дољанима,⁹ такођер ни међу (...) ни осталијема Црногорцима ни Брђанима, да буде ћерат како земаљски издајник (...) обшта народа, који га би Павићевић или ко му драго Црногорац или Берђанин у своју кућу дочекива (...) ш њим састава, или му брашњеника посиља и до (...) икаквога пријатељства или љубави има (...) бити његов друг и одговорник суду земаљскоме (...) сва она зла и штете које би по данас или (...) и ово Правитељство дароваће оному ко (...) кућу или на чи састанак насочио талијера ћесаровијех педесет.

А како његова браћа сви Павићевићи пред оввијем судом добоше и од њега и његове (...) и пред суд (...) прифатише да га никада (...) пуштити неће, нити му никакве изруке ни помоћи (...) ћерати како и остали Берђани и Црногорци (...) Црногорац или Берђанин убије, да му они немају рећи ни кервниче ни дужниче. Тако и ово Правитељство суди да ако би Илија којега драго чојка убио (...) Бр (...) Павићевићи за њега одговарати (...) да буду мирни и слободни да и од никога не буде (...) и кервниче ни дужниче.

Тога ради за више у (...) није ово писмо учинисмо које да има бити (...) и непоколебимо у вијек и сахрањено у нашу канцеларију обштенародну, а друго овакво исто од слова (...) писано у једнакијем печатом и под(п)исима утврђено, дадосмо Павићевићима за њихову обрану проти (...) њих напаста за вишереченога Илију“.¹⁰

Смртна пресуда изречена је (1803) и извјесном Драгу Лучину, чије презиме није познато, као ни убијеног. Казна је, рекло би се, одмјерена у одсуству, јер се наглашава да га „никакво благо откупити не може, позивајући се да тако у „второме члену Закона изговара“.

Докуменат је значајан тим више што рјешава и низ других питања која се везују за „пребијање“ задатих рана, новчане надокнаде, накнаде у натури (иметку) и слично.

„(...) берцког ра (...) да (...) верку (...) из Томића (...) Драга Лучина из (...) познање да с (...) Драго Лучин начални (...) лао од своје силе и опачине (...) рит (...) мљу Ђуркодољску подијели (...) шани (...) описује.

Стога ради ми сви од П (...) тељства (...) мо Законик земаљски з (...) свег наро (...) Закону судимо како у второме члену Закона изговара да никакво благо откупити (...) може

⁹ Из Дола Пјешивачког.

¹⁰ Оригинал у Архивском одјељењу Цетињских музеја (1803, 726).

Драга Лучина, будући (...) вице по совјету његову убио је Мирка Мергудо (...) гли кућу с покујством (...) б (...) скупа (...) Орашанах и Томића како давија показује. И зато Драга (...) на судимо на смерт будући без једне кривице началник (...) овог зла био.

А за кућу Андрије Мићуновића судисмо цекинах (...) по хиљаду у цекин. А за десет бравах, кошуљу и звоно (...) инах дванајест. А за ране које бјеху ударили Ораси и Томићи ћаци (...) и њих парте, то јест за ранах пет, а орацкијех (...) Томићах друге пет, које пребисмо рану за рану. А (...) глобу изван који су били рањени колико од (...) х и Орашанах да имају равно сваки дат у мирију земаљску цекинах (...) мдесет по хиљаду у цекин (...) а од суме цекина да Томиће имаће дат Савић Мергудов цекинах осамнајест другах имаћ (...)¹¹

Пошто је Законик оштро санкционисао сваку злоупотребу судске (као и уопште чиновничке) власти, ријетко је било случајева да се неодговорно понашају. Иначе, судије су се морале заклинавати у цркви да неће „судит по хајтеру но како закони описују и по закону сентенце сочињати по достојанију дјела онијех који закон преступи“.¹²

Најзад, уочљиво је да од почетка 1803. године, кад је Законик допуњен, долази до савршенијег разматрања случајева, а тиме и дубљег сагледавања релевантних чињеница везаних за доношење правичније пресуде. Стога се поменута година може, с правом, сматрати једном од етапа кад се законодавство Црне Горе подиже на виши — значајнији ниво. Друго је питање колико је оно у наредним годинама (па и деценијама) једнако успјешно функционисало на свим њеним (иако малим) просторима.

Чедомир М. Лучић

¹¹ Оригинал у Архивском одјељењу Цетињских музеја (1803, 711).

¹² Из фрагмента „Зеклетве“ чији се (непотпун) оригинал чува у Архивском одјељењу Цетињских музеја (1803, 713). Тамо се налазе и имена заклетих судија: „Сердар Михаиле Бошковић, из Бердах, Бјелопавлић, сердар Богдан Вукотић, из Чева, војвода Мићо Драговић, речени Вукотић, из Чева, Живаљ Мерковић, Филип Бутуровић, војвода Вуксан Милић, кнез Медо Пејовић, Мерко Савовић, Бело Касомовић, кнез Јово Петров.